

Tanıtım / Değerlendirme / Haber
Review / Evaluation / New

**Uluslararası Hüseyin Sadeddin Arel ve Türk
Müziği Sempozyumu 13-14 Aralık 2017, İstanbul
Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü & Atatürk
Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, İlbey Matbaası,
İstanbul 2018, 465 sayfa. ISBN-978-605-07-0678-9**

Gülçin BARMANBAY*

Tanıtım

Geliş Tarihi / Received: Ocak / January 2019

Kabul Tarihi / Accepted: Şubat / February 2019

35 bilim adamının katkılarıyla 13-14 Aralık 2017 tarihinde İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk Kültür Merkezi ve İstanbul Dil Merkezinin destekleriyle *Hüseyin Sadeddin Arel ve Türk Müziği Sempozyumu* yapıldı. Bu sempozyumda sunulan bildirilerin önemli bir kısmını derleyen İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürü *Prof. Dr. Fikret TURAN*, Arş. Gör. *Emine TEMEL*, Arş. Gör. *Emine KURBAN* sempozyumun editörlüğünü yapmışlardır. *Hüseyin Sadeddin Arel ve Türk Müziği Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İlbey Matbaası tarafından 2018’de yayımlanmıştır. 465 sayfadan teşekkül eden kitapta 27 makale ve bu makalelerin İngilizce özetleri de mevcuttur.

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi,
Eskişehir/TÜRKİYE. gulcin.brmbay@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-9345-3919>

Hüseyin Sadeddin Arel (D. 1880-Ö. 1955) besteci, müzikbilimci ve hukukçudur. Ancak esas çalışma alanı olan musiki üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Yazıları ve besteleriyle, geleneksel ses sistemi ve makamlara dayalı çokseslilik geliştirmeye çalışmış, başta Türk musikisi olmak üzere bütün dünya musikileri hakkında yazılmış olan eserleri toplamıştır. Hüseyin Sadettin Arel, Batı musikisi terminolojisinin bizim musikimizin ihtiyaçlarını karşılamadığını görmüş, kendi ses yapımız ve icra özelliğimize göre bir Türk Musikisi terminolojisi ortaya koymuştur. Bugün kullanılan musiki terminolojisine ait sözcüklerin pek çoğu Hüseyin Sadeddin Arel'e aittir. Sanatçının şu sözlerini milli çizgiye ne derece önem verdiğinin kanıtı olarak gösterebiliriz. “...Realite şudur ki, batı musikisinin bir bestekâra temin ettiği klâsik, romantik, modern, polifonik veya monodikle muhakkak veya muhayyel ne kadar vasıta varsa, hepsinin en az on misli, evet on misli Türk musikisinin içinde yatıyor.”¹

¹ <http://www.turksanatmuzigi.org/sanaticilarimiz/bestekarlarimiz/huseyin-sadeddin-arel/>
Salih Bora, <http://www.biyografya.com/biyografi/14230> (09.02.2019)

Yazımızda oldukça hacimli olan kitaptan seçtiğimiz makaleler ve konuları hakkında bilgiler vereceğiz. **Birincisi** Onur Güneş Ayas tarafından yazılan *Bir Kültür Miti Olarak Hüseyin Sadeddin Arel'in Türk Müzik Tarihi Anlatısı* adlı makaledir. Makalede *Kültür Mitleri ve Sosyal İşlevleri, Avrupa Merkezci Kültür Miti ve Türk Müziği, Bir Köken Miti Olarak Türk Musikisi Kimidir, Arelci Kültür Mitinde Etnogenez ve Ekstra Batıcılık* başlıkları yer almaktadır. Bu kısımlarda kültür mitleri, sanatların ve bilimlerin kökenlerine ilişkin tarihsel anlatılar olarak tanımlanır. Arel'in Türk müzik tarihi anlatısının, rakip anlatılara karşı verilmiş etno-seküler çizgide bir cevap olduğu belirtilerek Arel'in Türk müziği kökenine ilişkin anlatısı üzerinde durulur. Onun geçmiş müzik geleneğimizi Türk müziği olarak kavramsallaştırdığı belirtilir. Arel'in Ziya Gökalp gibi Batı müziğinin katalizör olarak resmedildiği bir Türk müzik anlatısı geliştirdiği vurgulanır.

İkinci makale Ozan Baysal'ın *Hüseyin Sadeddin Arel'in Tarih Anlatısında Eski Yunan Musikisi* adlı makalesidir. Makalede Ziya Gökalp ve Arel'in Eski Yunan Musikisi için benzer ifadeler kullandığına değinilir. Gökalp için bu musiki sarayların ilgisiyle Acemceye ve Osmanlıcaya naklolan bir hasta musiki iken, Arel'e göre Eski Yunan müziği, çapraşık bir sanat müziği, müzik teorisi *altı kaval üstü şişhane, acayıplikler silsilesi* olarak teorisyenlere göre ise *fettanlar* olarak yer aldığı belirtilir. Daha sonra *Antikçağ Yunan Müzik Teorisi, Kaynaklar ve Ekoller, Arel'de Eski Yunan Musikisi, Antik Yunan Makamları* başlıkları açılarak ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.

Üçüncü makale Mehtap Demir tarafından yazılmış olan *Türklük Dergisi ve Türk Ocağı Konuşmaları Ekseninde Arel'in Türkçülük Anlayışı ve Müzik Kurgusu* adlı makaledir. Türklük Dergisi'nin gayesinin Arel'in temel düşüncelerini ortaya koymak olduğu söylenerek bunun Türk müziğinin kökenlerini Bizans'a, Araba, Pers'e dayandırmaya çalışan yerli ve yabancı müsteşriklere cevap niteliği taşıdığı belirtilir.

Arel'in bütün bu milletlerin müziğini Türk müziğinden aldığını söylediği vurgulanır. Arel'in Türkçülük düşüncesi açısından zamanına uygun olarak davrandığı, fakat yöntem olarak farklı bir yol tercih ettiği belirtilmiştir. Arel Türkçülüğünün ve Milliyetçilik ideasının dönemin hâkim düşüncesi olan Gökalp milliyetçiliğine yanıt niteliğinde ve kendine özgü olduğu vurgulanmıştır.

Dördüncü makale Nilgün Doğrusöz'ün *Hüseyin Sadeddin Arel'in Kaleminden Musiki Terimleri Meselesi* başlıklı yazısıdır. Arel'in musikiye dair birçok yabancı yazarın kitaplarını okuyarak suzidilara, suzidil, şevkütarab gibi Türk icadı olan makamların kendilerine mâl edilmesi ile her terimi öz Türkçe yapma çabasına girişmiş olduğu belirtilir. Arel'in terim konusundaki girişimleri; şahsi, resmi, E-5 numaralı ıstılah dosyası, Y-93 numaralı defter olarak 4 ana başlıkta ele alınmıştır. Şahsi girişimler bölümünde, buna/bu tasnife neden ihtiyaç duyulduğuna dair bilgiler verilir. Bu bölümde Arel'in musiki terimlerini üç zümreye ayırdığı belirtilir. Birincisi; *tambur, bağlama, ney* gibi eskiden beri kullanılan Türkçe terimler. İkincisi; *mıstar, çârgah, penç-gâh* gibi eskiden beri kullanılan Arapça ve Farsça terimler. Üçüncüsü; *önceleme, donanım* gibi eski kitaplarda bulunmayan ihtiyaçlar ile düzenlenen kelimelerdir. Resmi safha, üç devre olarak incelenmiştir. Birinci devrede 1930 Dil Encümeni Azası, Fransızca Larousse lügatini Türkçeye tercüme etmiştir. İkinci devrede 1933 Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından Arel'e musiki terimleri ıstılah cetveli gönderilir. Bu terimlerin öz Türkçe karşılıklarını bulması istenir. Üçüncü devrede ise 1935 Türk Dili Tetkik Cemiyeti tarafından Fransızca 18 cetvel ve 359 terimin öz Türkçeye karşılıkları bulunması istenir. Arel'e göre oluşturulan terimlerin Türk şivesine, türetme ve estetiğine uygunluğu ve istenilen anlamın verilebilmesi önemlidir.

Beşinci makale Cenk Güray ve Ferhat Çaylı'nın *Hüseyin Sadeddin Arel'in Sümer Müziği Tasavvuru Üzerine Bazı Mülahazalar ve Bu Tasavvurun Arel Bestecilik Anlayışı Üzerindeki Etkileri* adlı makalesidir. Bu yazıda Arel'in Musiki Dergisi'nde Sümerliler ve Sümer Musikisi makale serisi incelenmiştir. Arel'in, makalesinde Sümer medeniyetinin yeryüzünde şimdiye kadar bilinen en eski medeniyet olduğunu bildirdiği belirtilmektedir. Arel'in aktarmış olduğu bir bilgede "diğer her ne kadar medeniyetler varsa hepsinin Sümer medeniyetinden kaynaklandığını söylediği" ve Sümer bizim manevi ecdadımızdır dediği aktarılmaktadır. Yani konunun milli bir mevzu olduğu belirtilmiştir. Türk ve Sümer müziği arasında ezgisel benzerlikler olduğunu belirterek bu iki kültürün paylaştığı anlamsal dünyaya ait fikirlerin günümüzde geçerliliğini koruduğuna değinilmiştir. Arel'in dini musikiye Sümer dini geleneklerine dair bu anlamsal dünyadan etkilendiği, hatta resitatif ve serbest ritimli bir solo veya koro anlayışı içinde icra edilmesini tasavvur ettiği *durak* formundaki bestelerini bu anlayışla ortaya koyduğu bildirilmiştir. Arel'in Türkler ve Sümerler arasında kökensel ortaklıklara dair fikirler beyan ettiği bilgilerine de yer verilmiştir.

Altıncı çalışma *Hüseyin Sadeddin Arel'in Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri'ndeki Rast Makam Kararlı Tariflerine Yaklaşımlarının (Çözümlemelerinin) Anadolu Edvar Geleneği İcra ve Kuram İlmî Hakikatine Uygulanabilirliği* adlı makaledir. Sühan İrden tarafından yazılmıştır. Edvar devir kelimesinin çoğuludur. Kendi eksenini etrafında hareket etme anlamına gelir. Edvardaki dönme temeli ile gelenekte tanrısal bilgiyle iletişim kurma biçimi olarak düşünülür. Zamanın döngüselliliğiyle birlikte edvar hareketi, tüm dinlerde ve inanış biçimlerinde var olan sembolik bir hareket şeklindedir. Bu dairesel hareketle ilintili olarak geleneksel müzik teorisinin oluşumunun izlerini Mezopotamya'ya kadar dayandırmak mümkündür. Çok geniş bir Anadolu coğrafyasının oluşturduğu ve günümüze doğru

değişim gösteren edvar (makam) geleneği Mısır, Bâbil, Sümer, Mezopotamya topraklarında, zaman içerisinde evrenle bütüncül olarak yapılan gözlemlerle süregelmiş, ses fiziği ve giderek ses sistemleri üzerine yoğunlaşan çalışmalarla, kuramsal olarak derin bir Anadolu müzik geleneği elde edilmiştir.² Bu makalede Anadolu Edvar Geleneği İcra ve Kuram İlminin nasıl aktarılacağından bahsedilmiştir. Makam kavramı açısından önce konunun perde kavramı olduğu, perde düzenleri var olmadan makamların oluşmalarının mümkün olmayacağını, perde düzenine bağlı olarak oluşturulacak olan en küçük ezginin makamı temsil ettiği ve Abdülbâki Nâsır Dede'nin makam tanımına uyulması gerektiğini belirtir.

Hüseyin Saadeddin Arel dizi merkezi makam modeli anlatımı tarihinden dolayı Türk musikisi Nazariyatı Derslerindeki Rast makam kararlı tariflere yaklaşımlarının Anadolu Edvar Geleneği İcra ve Kuram İlmi Hakikati ile örtüşmediğini savunur. Eski eserlerle ilgili yapılacak olan makamsal analizlerle Kadızâde Türevi ve Nâsır Dede'nin makam tariflerine dayanan modele bağlı kalınmasının önemli bir husus olduğunu vurgular.

Yedinci çalışma Mustafa Kemal Karaosmanoğlu-Cemal Gürenç tarafından kaleme alınan *Arel-Ezgi-Uzdilek Ses Sistemi ile Âşık Veysel'in Perde Baskıları Arasındaki Örtüşme* adlı yazıdır. Türk Halk Edebiyatının Anadolu'da duru bir Türkçe şeklinde kökleşmesinin nedeni Türkmen ozanların varlığındandır. Âşıklık geleneği, özellikleri pek değişiklik göstermeyen, ancak dini, coğrafi ve tarihsel olarak adına ozan, kam, âşık, halk şairi gibi uygulayıcı kimselerin tarih boyunca meydana getirdikleri kültürel oluşumdur. Bu geleneği devam ettiren icracı âşıklar, sazlarıyla, sözleriyle ve yazarak eserler üretmişlerdir. Onların 20. yüzyıldaki en önemli temsilcisi olarak Âşık Veysel öne çıkar.³ Âşık Veysel'in şiirleri konu

² <https://www.fikriyat.com/egitim/2018/09/03/muzik-nazariyatinda-bir-gelenek-edvar> (10.02.2019)

³ http://www.mithatbas.com/2018/11/asklk-gelenegi-ve-ask-veysel_27.html (10.02.2019)

bakımından epeyce zengindir. Halkla aydınlar arasında bir köprü kurmuştur.

Yunus'un etkisi altında kalarak söylediği şiirlerinde halk kültürünün mayasına karışan yönleriyle tasavvuftan izler bulunur. Aşk şiirlerindeki deyişleriyle bir yönden de Karacaoğlan'ın devamı gibidir.⁴

2019 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarafından Âşık Veysel yılı ilan edilmiştir. Bu makalede Âşık Veysel'in müziği ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Âşık Veysel'in icralarının Arel-Ezgi ve Uzdilek ses perdeleriyle örtüştüğü belirtilmiştir.

Üzerinde duracağımız **sekizinci çalışma** Nevin Şahin'in *Karanlıktaki Miras: Arel'in Mesnevi Ayinlerini İncelemek* adlı makalesidir. Bu bölümde Arel'in 51 eseriyle Türk müziği tarihinde Mevlevi ayini formunda en fazla eser besteleyen bestekâr olduğu, fakat bestekârın ayinlerinin Mevlevihaneler döneminde incelenmediği belirtilir. Öncelikle Mevlevi ayini nedir, kısaca bahsedelim. Mevlevi ayini, ayin-i şerif olarak da bilinir. Mevlevihanelerde *mutrib* adı verilen müzik topluluğunun seslendirdiği sözlü bir *ibadet* şeklindedir. Sözleri genellikle Mevlana'nın Mesnevi'sinden alınmıştır. Çeşitli yerlerinde terennüm denen saz paylarının ya da ara nağmelerin yer aldığı yapıtlara semazenler eşlik eder. Mevlevi ayinleri, Klasik Türk tasavvuf müziğinin en uzun ve sanat değeri en yüksek ürünleridir. Nevin Şahin, 2015 yılında bir çalışma yapıldığı ve bu çalışmada Arel'e ait ayinler üzerine bir akademik çalışma ve sözü edilen ayinlerin bir icrası ya da kaydı bulunmadığından söz eder. Yazar makalede 2 soru üzerinde durmuştur. İlk olarak sorulan Arel'in İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'ne bağışladığı musiki kütüphanesine ulaşılamadığı sorusunun cevabı da verilmiştir. Baha Süraslan'ın ifadesine göre 50 yıl sonra da Arel'in musiki kütüphanesiyle ilgili arşiv engeliyle karşılaşıldığı

⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/asik-veysel> (10.02.2019)

kaynak gösterilerek yazılmıştır. İkinci soru Arel'in Mevlevi ayinlerine dair eserleriyle ilgili çalışmaların bulunmamasının Arel'in İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'ne bağışladığı musiki kütüphanesine ulaşamamasından mı kaynaklandığı sorusudur. Makalede Arel'in İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde Arel koleksiyonunun tasnifini yapmış olan Arş. Gör. Harun Korkmaz'ın koleksiyonda Arel'e ait Mevlevi ayinleri ile ilgili az doküman olduğu söylediğine yer verilmiştir. Makalede son olarak Arel'in Mevlevi ayinlerine dair yürütülen ilk çalışmalardan bahsedilerek bu çalışmaların bulguları ile akademik-müzik çevrelerinde Arel'in Mevlevi ayinlerinin tanınırlığının artırılması konusunda öneriler verilmiştir.

İnceleyeceğimiz **son makale** Dilhan Yavuz'un *Niçin Türk Musikisine Taraftarım? Hüseyin Sadeddin Arel* adlı makalesidir. *Niçin Türk Musikisine Taraftarım*, Hüseyin Sadeddin Arel'in musiki mecmuasında yer alan yazılarından biridir. Yavuz, makalesini metinlerarasılık ve içerik yönünden kaleme aldığını belirtir. Böylece Arel'i tanıtmayı ve Arel'in düşüncelerini okuyucuların gözleri önüne sermeyi gaye edinmiştir. Arel, yazısında kendisine sorular yöneltmiştir. Arel ömrü boyunca Batı müziği ile ilgilenmiş ve bu müziğin üstatlarına hayranlık duymuş, ancak Türk müziğinden kopmadığını vurgulamıştır. Arel, Türk müziği çalgılarıyla çoksesli müzik yapılamayacağı görüşüne karşı çıkarak, bu aşamaya gelebilmek için önce Türk müziğinin Batı medeniyetine yetişebilecek kabiliyette olduğunun kabul edilmesinin gerektiğini savunmuştur. Yavuz'un belirttiği üzere Arel, Türk müziği icra ettirmek isteğinde olanlara bazı önerilerde bulunur. Nefesli çalgıların dudak ve parmak pozisyonları değiştirilerek Türk müziği seslerinin elde edilebileceği ve Türk müziğinin güzelliğini bilmeyen diğer milletlere de tanıtılarak sevdirebileceğini belirtir. Hatta yabancı müzisyenlerin Türk müziğine ilgisinden söz ederek, Türk müziğini öğrenmeye çalışan pek çok yabancı

olduğundan bahsetmiştir. Bu sebeple polifonik Türk müziğine de kayıtsız kalmayacaklarını ve Türk müziğine engel olunmaması gerektiğini vurgulamıştır. Yavuz, Batı müziğini de Türk müziği kadar bilmek ve önem vermek hususunun Arel'in müzik düşüncesi ve kültür politikası söylemlerinde yer aldığını söyler. Sonuç olarak Yavuz, Arel'in kendi sözünden yola çıkarak, onun sadece gelecekte kaygılanan bir görüşe sahip olmadığını, aynı zamanda geçmişten beslenerek oluşturduğu hayallerinin zeminini hazırlayan bir düşünür olduğunu söyleyerek makalesini bitirir.

Kitapta yer alan, fakat yazımıza alamadığımız değerli çalışmalar mevcut. Biz gayemize uygun olarak ancak birkaç çalışmayı örnek olarak inceledik. Yazımızda bulunmayan diğer çalışmaların yazarlarından af dileyerek kalemlerine ve yüreklerine sağlık diyoruz. Araştırmacılara ve değerli kültürümüze ilgi duyan kişilere kaynak olan bu kitap okuyucularını beklemektedir. Büyük üstat Hüseyin Sadeddin Arel'i, çalışmalarını ve Türk musikisinin gelişim macerasını kronolojik bir çizgide ve ayrıntılı olarak ele alan bu değerli eserde derlenen çalışmaları her şuurlu Türk'ün okuması gerektiğini düşünüyoruz.